

KICHIK MAKTAB YOSHDAGI O'QUVCHILARDA O'ZINI HIMOYA QILISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA OILAVIY MUNOSABATLARNING PSIXOLOGIK TA'SIRI

Masharipova Ilmira Nurullayevna

Qoraqalpog'iston Respublikasi Ellikqa'la tumani

54-umumta'lim maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Yoshlar bizning kelajagimiz ularni qanday tarbiyalab bersak, yurtimiz kelajagi ham shunday bo'ladi. Bu borada prezidentimizning "Kelajakda O'zbekiston yuksak darajada taraqqiy etgan iqtisodi bilangina emas, balki bilimdon, ma'naviy jihatdan yetuk farzandlari bilan ham jahonni qoyil qoldirish lozim mamlakatimizning mard fidoiy kishilari yurtiga mehr-shavqat, muhabbat, barqaror bo'lgan tafakkur va ijod qaynagan muqaddas makonga aylanishiga aminman" degan fikrlari ta'lim-tarbiya sohasini mamlakatning rivojlanishidagi ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanligidan dalolat beradi.

Kalit so'zlar: o'z-o'zini qadrlash, o'z-o'zini hurmat, qadriyatlar, o'z-o'zini baholash, o'z-o'zini o'rganishning, avtoritar, liberal, demokratik tarbiya uslubi, psixologik jihatlar, ruhiy holat

KIRISH

Ko'rib turganingizdek, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda qadriyatlar tizimini tarkib topishi ularda o'ziga va o'zgalarga nisbatan munosabatlar tizimini qaror topishi bilan izohlanadi. O'z-o'zini hurmat qilish hayotning deyarli barcha sohalariga ta'sir qiladi va umuman insonning hayot darajasi va sifatini belgilaydi. Albatta, o'z-o'zini hurmat qilish hayot davomida o'zgarishi mumkin, ammo uning asoslari erta yoshda qo'yiladi. Shuning uchun bolaning o'zini o'zi qadrlashini shakllantirishga uning hayotining birinchi yillaridanoq jiddiy e'tibor berilishi kerak. Bundan tashqari, bolaning o'zini o'zi qadrlashiga eng yaqin odamlar eng katta ta'sir ko'rsatadi

Odam oilada nimani qo'lga kiritisa, u keyingi hayoti davomida saqlab qoladi. Oilada shaxsning poydevori qo'yiladi. Bolalarni tarbiyalash murakkab, lekin ayni paytda manfaatli. Ota-onalar farzandining muvaffaqiyatli rivojlanishida ularning roli qanchalik muhimligini tushunishlari kerak.

Yosh o'quvchining o'zini o'zi qadrlashini shakllantirishda, M. Fennelning fikriga ko'ra, oilaviy tarbiya uslubi, oilada qabul qilingan qadriyatlar katta ahamiyatga ega. Bunday holda, o'z-o'zini hurmat qilish darajasi yosh avlodning neyropsixik salomatligi ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi. Oila, birinchi navbatda, bolaga ob'ektiv ravishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni engishga yordam beradi.

Bolalikda o'z-o'zini hurmat qilish - bu ota-onaning bahosini bolaning dastlabki o'zlashtirishi. Keyinchalik, o'z-o'zini hurmat qilish farqlana boshlaydi. Rag'batlantirish,

muayyan xatti-harakatni qo'llab-quvvatlash va mustahkamlash, o'zo'zini ijobiy baholashni shakllantirishga harakat qilish, jazolash va e'tibor bermaslik - rag'batlantirilgan variantni topishga harakat qilish va hozirgi paytda o'zini salbiy baholash. Harakatlarga qo'shimcha ravishda, so'zlar ham muhimdir, chunki ota-onalarning bolaga bo'lgan umidlari yoki umidlarini aks ettirgan gaplari ham bolalar xotirasida saqlanadi. O'z-o'zini hurmat qilishning pastligi bolaning qobiliyatlarini to'liq ochishga imkon bermaydi. O'z-o'zidan haddan tashqari yuqori fikrda bo'lish xavfli bo'lishi mumkin: bola o'ziga mavjud bo'lmagan fazilatlarni va haqiqiy bo'lmagan istiqbollarni bog'laydi, keyin esa hayot hamma narsani o'z o'rniga qo'yishni boshlaganda azoblanadi. Maqto'v va tanqid ham o'rtacha nisbatga ega bo'lishi kerak: bola qilgan hamma narsani so'zsiz maqtash mumkin emas, lekin ketma-ket hamma narsa uchun ta'na qilishning hojati yo'q. Agar tanqid maqto'vdan oshsa, bola ota-onasi bilan muloqot qilishdan qocha boshlaydi. Va bolani tanqid qilganda, siz uni maqtash mumkin bo'lgan narsani topishingiz kerak. Bundan tashqari, suhbat oxirida siz bolaning tanqidni tushunib, hamma narsani tezda tuzatganiga samimiy umid bildirishingiz kerak.

Ota-onalarning yana bir xatosi - bu o'z farzandining o'ziga xosligini tushunmaslik yoki tan olmaslik. Aksariyat ota-onalar farzandlarining his-tuyg'ulari, istaklari va fikrlariga kam e'tibor berishadi. Ba'zi ota-onalar, M. Fennelning so'zlariga ko'ra, pul va moddiy boylikni juda qadrlashadi. Bunday oilada bola bu qadriyatlar bilan o'zini namoyon qiladi va undan doimiy kurash va intrigalarni talab qiladigan yig'ma turmush tarzi kishaniga tushadi. Moddiylik bolaning o'zini qadrlash tuyg'usini yo'q qilar ekan, u o'zini pastlik tuyg'ularining o'rnini to'ldirib, boylikka intiladi. Haddan tashqari bo'ysunuvchi, g'amxo'r yoki befarq ota-onalar o'z farzandlarini hissiy nogironga aylantiradilar. Hayotiy vaziyatlarga ishonch va qadr-qimmat bilan qarshi turish motivatsiyasidan mahrum bo'lgan bola, ishni kechiktiradi va eng kam qarshilik yo'lini tanlaydi. O'z-o'ziga ishonchning yo'qligi pastlik tuyg'usini keltirib chiqaradi va bu, o'z navbatida, o'zini past baholashga asos bo'ladi.

Ayniqsa, agar ular ikkita yoki undan ko'p bo'lsa, bolalar bilan ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishingiz kerak. Shunday ota-onalar borki, o'z farzandlarini ochiqchasiga qiyoslab, birini boshqasiga o'rnak qilib ko'rsatadilar. Shunday qilib, bola o'zini hamma hayratga soladigan bir xil yoshdagi bolalarga qiyoslaydi va uning xayoliy kamchiliklaridan azob chekadi. Bola boshqalarning kuchliroq, o'ziga ishongan va mashhurroq ekanligiga ishonadi, buning natijasida halokatli pastlik hissi paydo bo'ladi. Bu bolaning o'zini o'zi qadrlashida namoyon bo'lib, unga hasad tuyg'usini, ota-ona sevgisiga shubha va doimiy ravishda ulug'lanadiganlarga nisbatan ochiq dushmanlikni keltirib chiqaradi.

Darhaqiqat, o'z-o'zini hurmat qilish - bu haqiqiy "men" va ideal "men" o'rtasidagi farq va bolalar o'zlari uchun ideallarni yaratishni yaxshi ko'radilar. Ba'zan ular kitoblar yoki filmlar qahramonlari kabi bo'lishni xohlashadi, lekin muammo shundaki, bunga

erishib bo'lmaydi. Natijada, ideal va bola o'rtasidagi tafovut shunchalik kattaki, o'z-o'zini hurmat qilish ba'zan nolga tushadi.

Va shunga qaramay, A.N.Ganicheva, ota-onalar bolaning idealga intilishini mamnuniyat bilan qabul qilishlari kerak, aks holda u o'zini qoniqtiradigan va unchalik ma'lumotli bo'lmagan shaxs bo'lib o'sadi. Ammo, birinchi navbatda, siz unga mashaqqatli mehnat orqali faqat asta-sekinlik bilan idealga yaqinlashishingiz mumkinligini tushuntira olishingiz kerak. Bolaga tushuntiring, agar ideallar erishib bo'lmaydigan bo'lib tuyulsa, agar siz o'zingizning haqiqiy shaxsingizni o'zgartira olmasangiz, unda siz o'zingiz haqidagi g'oyalarni o'zgartirishingiz kerak - ideal. Va, eng muhimi, o'zingizni, qanday bo'lsangiz, o'zingizni sevishingiz kerak.

Bolalarning o'z-o'zini hurmat qilishiga yordam berish uchun ularni qo'llabquvvatlash, ularga samimiy g'amxo'rlik ko'rsatish va imkon qadar tez-tez ularning harakatlari va ishlariga ijobiy baho berish kerak. A.N.Bukin ta'limning uchta asosiy uslubini ajratib ko'rsatadi: avtoritar, liberal, ular orasida u demokratik yoki obro'li tarbiya uslubini eng muvaffaqiyatli deb biladi, chunki u bolaning shaxsiyatiga etarli darajada talabchanlik bilan, bu bolalarga yuqori, ammo oshirib yuborilmagan o'zo'zini hurmat bilan o'sishiga imkon beradi.

Avtoritar yoki diktator tarbiya uslubida ilqlik yo'q. U qat'iy tartib-intizom bilan ajralib turadi, "ota-ona - bola" rejimidagi muloqot "bola - ota-ona" rejimidagi muloqotdan ustun turadi. Bunday ota-onalarning farzandlariga nisbatan umidlari juda katta. Avtoritar ota-onalar, qoida tariqasida, bolaga ozgina mehr ko'rsatadilar, ko'rsatmalar va buyruqlar beradilar, shu bilan birga bolalarning fikriga e'tibor bermaydilar va murosaga kelish imkoniyatini tan olmaydilar. Bunday oilalarda itoatkorlik, hurmat va urf-odatlariga sodiqlik yuksak qadrlanadi. Ota-onalar har doim to'g'ri ekanligiga ishonishadi va itoatsizlik ba'zan jismonan jazolanadi. Avtoritar ota-onalar ham o'z farzandlaridan yoshiga nisbatan ko'proq etuklikni kutishadi. Bolalarning faolligi juda past, chunki ta'limga yondashuv ota-onaga va uning ehtiyojlariga qaratilgan. Ushbu ta'lim uslubi, A.N. Bukin, bolaning rivojlanishida bir qator kamchiliklarga olib keladi. Bunday bolalar ko'pincha tengdoshlarining kuchli ta'siri ostida qoladilar. Ko'pincha umidlaridan hafsalasi pir bo'lib, ular o'zlarini ota-onalaridan uzoqlashtiradilar va ko'pincha ularning qadriyatlari va tamoyillariga qarshi norozilik bildiradilar. O'zini past baholagan bolalar o'zlaridan norozi. Bu oilada sodir bo'ladi, unda ota-onalar doimo bolani ayblashadi yoki unga ortiqcha vazifalar qo'yadilar. Bola ota-onaning talablariga javob bermasligini his qiladi.

Ruxsat beruvchi yoki liberal uslub ota-ona va bolaning iliq munosabatlari, past intizom, ota-ona munosabatlaridan ustun bo'lgan bola va ota-ona muloqoti bilan tavsiflanadi va liberal ota-onalar o'z farzandlaridan katta umidlarga ega emaslar. Liberal ota-onalar g'amxo'r, ehtiyotkor, ular o'z farzandlari bilan juda yaqin munosabatlarga ega. Eng muhimi, ular bolalarga o'zlarini, shaxsiyati va individualligining ijodiy tomonlarini ifoda etish va ularni xursand qilish imkoniyatini berish haqida qayg'uradilar. Ularning

fikriga ko'ra, bu ularga to'g'ri va yomonni ajratishga o'rgatadi. Liberal ota-onalar uchun o'z farzandlari uchun maqbul xatti-harakatlar uchun aniq chegaralarni belgilash qiyin. Ular bir-biriga mos kelmaydigan va ko'pincha cheklanmagan xatti-harakatlarni rag'batlantiradilar. Agar oilada ma'lum qoidalar yoki standartlar mavjud bo'lsa, unda bolalar ularga to'liq rioya qilishga majbur emas. Bunday ota-onalar farzandlariga katta umid bog'lamaydilar, oilalaridagi tartib-intizom minimal, farzandlari taqdiri uchun mas'uliyatni sezmaydilar.

Demokratik yoki obro'li tarbiya uslubi ota-onalar va bolalar o'rtasidagi iliq munosabatlar, mo'tadil intizom talablari va bolalar kelajagiga umid qilish, shuningdek, tez-tez muloqot qilish bilan tavsiflanadi. Liberal ota-onalardan farqli o'laroq, ular qat'iy, talablarida izchil va adolatli.

Vakolatli ota-onalar bolalarning ma'lum bir guruh qoidalariga rioya qilishlari kerak bo'lganda mustaqil bo'lishini ta'minlash uchun oqilona va muammoga yo'naltirilgan strategiyalardan foydalangan holda tartib-intizom yaratadilar. Ular bolalardan ma'lum xatti-harakatlar standartlariga rioya qilishni va ularning bajarilishini nazorat qilishni talab qiladilar. Ota-onalar o'z farzandlari bilan tushunishga majburlash uchun emas, balki aql, muhokama va ishontirishdan foydalanadilar. Ular o'z farzandlarini birdek tinglaydilar va ularga o'z talablarini bildiradilar. Bolalarning muqobil varianti bor, ular rag'batlantiriladi, ularga o'z echimlarini taklif qilish va o'z harakatlari uchun javobgarlikni olish imkoniyati beriladi. Natijada, bunday bolalar o'zlariga va o'z majburiyatlarini bajarish qobiliyatiga ishonishadi. Agar ota-onalar o'z farzandlarining fikrini qadrlashsa va hurmat qilsalar, bu ikkala tomon uchun ham foydalidir.

Vakolatli ota-onalar o'z farzandlari uchun maqbul chegaralar va xatti-harakatlar standartlarini o'rnatadilar. Ular har doim kerak bo'lganda yordam berishlarini aytishadi. Agar ularning talablari qondirilmasa, ular bunga tushunish bilan munosabatda bo'lishadi va bolalarini jazolashdan ko'ra kechirishlari mumkin.

Muvaffaqiyatli o'zaro munosabatlar, g'amxo'rlik va bolalarga qo'yilgan haqiqiy umidlar tufayli ular rivojlanish uchun yaxshi imkoniyatlarga ega bo'lishadi. Bundan tashqari, bunday ota-onalar farzandlarini maktabda muvaffaqiyatga erishishga undaydilar, bu esa ularning maktabdagi natijalariga ijobiy ta'sir qiladi.

Demokratik uslub qo'llaniladigan oilalarda bolalar yuqori, ammo ortiqcha baholanmagan o'z-o'zini hurmat qilish bilan o'sadi, bolaning shaxsiyatiga e'tibor (uning qiziqishlari, didi, do'stlari bilan munosabatlari) etarli talablar bilan uyg'unlashadi. Bu erda ular kamsituvchi jazolarga murojaat qilmaydilar va bola bunga loyiq bo'lsa, bajonidil maqtashadi. O'zini past baholaydigan bolalar (juda ham past bo'lishi shart emas) uyda ko'proq erkinlikka ega, ammo bu erkinlik, aslida, nazoratning etishmasligi, ota-onalarning bolalarga va bir-biriga befarqligi oqibatidir.

Shunday qilib, maktabdagi ish faoliyati ota-onalar tomonidan bolani shaxs sifatida baholashning muhim mezonidir. Bolada ota-onasi birinchi navbatda g'amxo'rlik qiladigan

fazilatlar - obro‘-e‘tiborni saqlash - birinchi o‘ringa chiqadi. Ota-onalar ta‘lim bilan emas, balki uning maktab hayotidagi kundalik lahzalar bilan shug‘ullansalar yoki ular umuman ahamiyat bermasalar - maktab hayoti muhokama qilinmaydi yoki rasmiy ravishda muhokama qilinmasa, yosh o‘quvchining o‘z-o‘zini anglashidagi e‘tibor o‘zgaradi. Bu yoshdagi shaxsning yana bir xususiyati tashvish bo‘lishi mumkin. Ota-onalar tomonidan o‘qishdan doimiy norozilik bilan yuqori tashvish barqaror bo‘ladi. Xavotirning kuchayishi va o‘z-o‘zini hurmat qilishning pastligi tufayli ta‘lim yutuqlari pasayadi va muvaffaqiyatsizliklar tuzatiladi. O‘zo‘zidan shubhalanish bir qator boshqa xususiyatlarga olib keladi - kattalarning ko‘rsatmalariga o‘ylamasdan amal qilish istagi, faqat naqsh va naqshlarga muvofiq harakat qilish, tashabbus ko‘rsatishdan qo‘rqish, bilim va harakat usullarini rasmiy ravishda o‘zlashtirish.

Ota-onalar farzandlarining hayotiga eng katta ta‘sir ko‘rsatadi. Shuning uchun bolalarning nima haqida o‘ylashlari, qanday o‘rganishlari va qanday ta‘lim olishlari kerakligini tushunishlari o‘sib borayotgan bolalarning kelajakdagi xatti-harakatlarini shakllantirishda juda muhimdir. Bolalarni tarbiyalash kattalar shaxsini boyitadi, uning ijtimoiy tajribasini oshiradi. Ular bolaga yangi xulq-atvor namunalarini beradi, ularning yordami bilan u atrofidagi dunyoni o‘rganadi, u o‘zining barcha harakatlarida ularga taqlid qiladi. Bu tendentsiya bolaning ota-onasi bilan ijobiy hissiy aloqalari va onasi va otasi kabi bo‘lish istagi bilan tobora kuchayib bormoqda. Ota-onalar ushbu bolaning shaxsiyati va o‘zini o‘zi qadrlashi ko‘p jihatdan ularga bog‘liqligini tushunganlarida, ular o‘zlarini shunday tutadilarki, ularning barcha harakatlari va umuman xatti-harakatlari bolada ushbu fazilatlarning shakllanishiga yordam beradi. va insoniy qadriyatlarni shunday tushunishki, ular unga topshirishni xohlashadi. Bunday tarbiya jarayonini juda ongli deb hisoblash mumkin, chunki o‘z xatti-harakatlarini, boshqa odamlarga bo‘lgan munosabatini doimiy nazorat qilish, oilaviy hayotni tashkil etishga e‘tibor bolalarni har tomonlama rivojlanishiga yordam beradigan eng qulay sharoitlarda tarbiyalashga imkon beradi. Bolaning o‘zini o‘zi qadrlashini shakllantirishga oilaning ijobiy ta‘sirini maksimal darajada oshirish va salbiy ta‘sirini minimallashtirish uchun tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan oila ichidagi psixologik omillarni esga olish kerak:

Oilaviy hayotda faol ishtirok eting;

Farzandingiz bilan suhbatlashish uchun doimo vaqt toping;

Bolaning muammolari bilan qiziqing, uning hayotida yuzaga keladigan barcha qiyinchiliklarni o‘rganing va uning qobiliyatlari va iste‘dodlarini rivojlantirishga yordam bering;

Bolaga hech qanday bosim o‘tkazmang, bu bilan unga mustaqil ravishda qaror qabul qilishga yordam bering;

Bola hayotining turli bosqichlari haqida tasavvurga ega bo‘ling;

Bolaning o‘z fikriga bo‘lgan huquqini hurmat qiling;

Egalik instinktlarini jilovlay olish va bolaga hozirgi paytda hayot tajribasi kamroq bo'lgan teng huquqli sherik sifatida munosabatda bo'lish;

XULOSA

Boshqa barcha oila a'zolarining martaba va o'z-o'zini takomillashtirish istagini hurmat qiling. Shunday qilib, oilaning yosh o'quvchining o'zini o'zi qadrlashiga ta'sirini ortiqcha baholash qiyin, chunki inson oilada nima olgan bo'lsa, u kelajakdagi hayoti davomida saqlab qoladi. Shuning uchun ota-onalar bolaning o'zini o'zi qadrlashi uchun to'g'ri oilaviy tarbiya qanchalik muhimligini tushunishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Davletshin M.G., Mavlonov M.M, To'ychieva S.M. "Yosh va pedagogik psixologiya" T. TDPU, 2009 .
2. Dusmuxamedova Sh.A., Tillashayxova X.A., Baykunosova G.Yu., Ziyavitdinova G.Z., «Yosh davrlari va pedagogik psixologiya» - Darslik Toshkent. Nizomiy nomidagi TDPU, 2020y.
3. G'oziyev E. "Ontogenez psixologiyasi".-T.: Noshir. 2010
4. Asper K. Ichki bola va o'z-o'zini hurmat qilish. - M.: Dobrosvet, 2008 yil.
5. Boryakova N.Yu. Bolalarni ta'lim va tarbiyalashning pedagogik tizimlari. M.: Astrel, 2008 yil.